

**Քաղաքականության հետազոտությունների կրթաթոշակներ 2021-22թթ.
Քաղաքականության վերլուծության համառոտագիր**

**ՀՀ-ՈՒՄ ԿԱՐԱՆՏԻՆԻ/ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԵՎ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՄԻԱԺԱՄԱՆԱԿՅԱ ԱՌԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ ՅՈՒՐԱՔԱՆՅՈՒՐԻ
ՀԻՎԱՆԴԱՆՈՑԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒՄ ՍՏԱՆԱԼՈՒ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԻՐԱՑՄԱՆ
ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ**

Հեղինակներ՝
Անահիտ Մկրտչյան
Նինա Հակոբյան

Հետազոտությունը հնարավոր է դարձել «Բաց հասարակության հիմնադրամներ-
Հայաստանի» ֆինանսական օժանդակությամբ՝ «Քաղաքականության կրթաթոշակներ»
նախաձեռնության ծրագրի շրջանակում

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

2020թ.-ի սեպտեմբերի 27-ից 2021թ.-ի մարտի 24-ը ՀՀ-ն փաստացի գտնվել է Կարանտինի (տվյալ դեպքում իր բնությունը որպես արտակարգ դրության շարունակություն) և ռազմական դրության պայմաններում՝ միաժամանակ: Այդ ժամանակահատվածում գործել են իրավունքների ու ազատությունների ժամանակավոր սահմանափակումներ ՀՀ ամբողջ տարածքում կամ միջոցառումներն ապահովող մարմինների կողմից որոշված տարածքների սահմաններում: Հաշվի առնելով, որ ստեղծված իրավիճակն ուղղակիորեն անդրադարձել է նաև մարդկանց առողջության իրավունքի ապահովման որակի վրա, նախաձեռնվել է սույն հետազոտության իրականացումը: Հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել ՀՀ-ում Covid 19-ով պայմանավորված կարանտինի/արտակարգ դրության և Արցախյան 44-օրյա պատերազմով պայմանավորված ռազմական դրության միաժամանակյա առկայության պայմաններում յուրաքանչյուրի հիվանդանոցային բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու իրավունքի օրենսդրական երաշխիքները և դրանց իրացման մարտահրավերները գործնականում:

ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԸՆՏՐԱՆՔԻ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

Փաստաթղթերի բովանդակային ուսումնասիրություն- Այս մեթոդի շրջանակներում ուսումնասիրվել են արտակարգ (կարանտին) և ռազմական դրությունների առկայության պայմաններում յուրաքանչյուրի բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու իրավունքի վերաբերյալ միջազգային իրավական ակտերը, ստանդարտները, ներպետական իրավական ակտերը, ինչպես նաև ՀՀ և միջազգային պետական կառույցների պաշտոնական կայքերը, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կողմից կատարված հետազոտությունները, ՁԼՄ հրապարակումները:

Հարցում- Այս մեթոդի շրջանակներում հարցումներ են ուղարկվել ՀՀ ֆինանսների նախարարությանը, ՀՀ առողջապահության նախարարությանը, Երևանի քաղաքապետարանին, ՀՀ մարզպետարաններին, Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակին և Հանրային պաշտպանի գրասենյակին, 2020թ.-ի սեպտեմբերի 27-ից մինչև 2021թ.-ի մարտի 24-ը ներառյալ միաժամանակ Կովիդով վարակված անձանց և պատերազմի հետևանքով վիրավորում ստացած անձանց բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացրած բժշկական կազմակերպություններին:

Խորին հարցազրույց- Այս մեթոդի շրջանակներում ՀՀ առողջապահության նախարարության Բժշկական օգնության քաղաքականության վարչության Հիվանդանոցային բժշկական օգնության քաղաքականության բաժինը հարցազրույցի հարցերի շուրջ իր դիրքորոշումը հայտնել է միայն գրավոր պատասխանով, նշելով, որ հարցերը վերաբերում են ընդհանուր առողջապահական համակարգին և դրանց պարզաբանումը դուրս է Բաժնի իրավասությունների շրջանակից: Հարցազրույցներ իրականացնելու վերաբերյալ հարցումներ են ուղարկվել նաև 2020թ.-ի սեպտեմբերի 27-ից մինչև 2021թ.-ի մարտի 24-ը ներառյալ միաժամանակ Կովիդով վարակված անձանց և պատերազմի հետևանքով վիրավորում ստացած անձանց բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացրած թվով վեց բժշկական կազմակերպություններին՝ Արդյունքում «Արաբկիր» բժշկական համալիր - երեխաների և դեռահասների առողջության ինստիտուտ ՄՊԸ-ն տրամադրել է գրավոր դիրքորոշում այն մասին, որ հարցադրումներին չեն կարող պատասխանել, քանի որ հնչեցված պատասխանները կարող են կրել սուբյեկտիվ բնույթ, իսկ «Հրազդանի բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ-ի ներկայացուցչի հետ իրականացվել է խորին հարցազրույց:

Փորձագիտական հարցազրույց- Այս մեթոդի շրջանակներում հարցազրույց է իրականացվել արտակարգ (կարանտին) և ռազմական դրությունների պայմաններում մարդու իրավունքների, (ներառյալ՝ բժշկական օգնության և սպասարկման իրավունքի) պաշտպանության ոլորտում փորձ և գիտելիքներ ունեցող քաղաքացիական հասարակության կառույցի մեկ ներկայացուցչի հետ:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Առողջության իրավունքի, ներառյալ՝ արտակարգ (նաև կարանտին) և ռազմական դրությունների պայմաններում հիվանդանոցային բժշկական օգնության և սպասարկման վերաբերյալ միջազգային և ներպետական իրավական ակտերի և այլ փաստաթղթերի համապարփակ ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանք իրավական առումով գրեթե բավարար են և հիմքեր են ստեղծում յուրաքանչյուրի առողջությունը երաշխավորելու համար: Սակայն գործնականում, ինչպես որոշ օտար երկրներում, այնպես էլ ՀՀ-ում ստեղծված իրավիճակը՝ արտակարգ (նաև կարանտին) և ռազմական դրությունների միաժամանակյա առկայությունը ևս մեկ անգամ ընդգծեց գործնականում բժշկական օգնության և սպասարկման ոլորտում առկա մարտահրավերները, ինչպիսիք են նշված ժամանակահատվածում միջոցառումներն ապահովող մարմինների կողմից բնակչության իրազեկումների թերացումները, օրինակ՝ հայտարարությունների հրապարակումները միայն ֆեյսբուքյան էջերում՝ հեռուստատեսության կամ այլ առավել մատչելի և բարձր տեսանելիություն ունեցող միջոցներով տարածելու փոխարեն, բժշկական տեխնիկայի հագեցվածության և մարդկային ռեսուրսների պակասը, հատկապես՝ մահճակալների թվի, վիրաբույժների, միջին բուժաշխատողների հետ կապված, ապաստարանների բացակայությունը, դրանց կահավորումն ու նախապատրաստումը արտակարգ իրավիճակներին, պետական մարմինների միջև ոչ արդյունավետ փոխհամագործակցությունը, օրինակ՝ անվճար բուժսպասարկման համար անհրաժեշտ տեղեկանքների տրամադրման ձգձգումները, տուժած անձանց համար անհարկի տեխնիկական և ֆիզիկական բնույթի դժվարություններ ստեղծելը՝ փոխարենը դրանք պետական կառույցի կողմից էլեկտրոնային եղանակով կազմակերպելու, պետական մարմինների, օրինակ՝ «Թեժ գծերի» պատասխանատուների տեղեկացվածության ցածր մակարդակը, անհստակ պատասխանները քաղաքացիներին, ընթացիկ ընդունված իրավական ակտերի հետադարձ ուժ չունենալու խնդիրը, հատկապես բնակիչների՝ նախապես կատարված ծախսերի փոխհատուցման հետ կապված հարցերով և այլն:

Օրենսդրական առումով պետք է նշել, որ թեև ՀՀ օրենսդրական դաշտը նախատեսում է առողջության պահպանման համար անհրաժեշտ նվազագույն իրավակարգավորումները, սակայն առկա են մի շարք խնդիրներ: Մասնավորապես 2021թ.-ի հոկտեմբերի 21-ից ուժը կորցնելուց հետո, մինչ օրս չի ընդունվել ՀՀ հիվանդանոցային բուժօժանայությունների որակի ապահովման ռազմավարությանը փոխարինող իրավական ակտ: Շրջանառության մեջ դրվել, սակայն չեն ընդունվել ՀՀ առողջապահական համակարգի հնգամյա (2020-2025 թվականներ) զարգացման ռազմավարությունը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը և այլն: Խնդիրներից մեկը նաև օրենսդրական մակարդակով պացիենտների պլանային, հիվանդանոցային բժշկական օգնությունն ու սպասարկումն ամբողջությամբ կամ մասնակի դադարեցնելու հնարավորությունն է: Նման դեպքերում տվյալ տեսակի հիվանդանոցային բժշկական օգնությունը և սպասարկումը տրամադրվում են բացառապես արտակարգ իրավիճակների կամ ՀՀ նկատմամբ օտարերկրյա պետության կողմից իրականացված ռազմական գործողությունների կամ ահաբեկչական գործողությունների

արդյունքում տուժած անձանց և այլ անձանց՝ անհետաձգելի բժշկական օգնություն և սպասարկում պահանջող հիվանդությունների և վիճակների դեպքում: Սակայն գործնականում այս կարգավորումը հանգեցրել է բազմաթիվ մարդկանց առողջության և ընդհուպ կյանքի իրավունքի խախտման:¹

Հետազոտությամբ վեր հանված խնդիրների հիման վրա, առաջարկում ենք.

- **ՀՀ կառավարությանը** - քննարկումների օրակարգ բերել առողջության պահպանության ոլորտը կարգավորող օրենսդրական նախագծերը, մասնավորապես՝ ՀՀ առողջապահական համակարգի հնգամյա (2020-2025 թվականներ) զարգացման ռազմավարությունը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը, Բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնող կազմակերպություններում բնակչությանը մատուցվող բժշկական օգնության և սպասարկման որակի բարելավման տեւականը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը, «Առողջապահության մասին» օրենքի հայեցակարգի նախագիծը:
- **ՀՀ կառավարությանը**- իրականացնել 2020թ.-ից հետո հայտարարված արտակարգ դրության, կարանտինի և ռազմական դրությունների պայմաններում գերատեսչությունների գործիքակազմերի և միմյանց փոխօգնության և հաղորդակցության ներքին գնահատում:
- **ՀՀ կառավարությանը, ՀՀ ազգային ժողովին**- ժամկետների և իրազեկման գործառնությունների սահմանման մասով միատեսակ իրավակարգավորումներ նախատեսելու նպատակով կատարել փոփոխություններ և լրացումներ Արտակարգ դրության իրավական ռեժիմի մասին ՀՀ օրենքում, Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին ՀՀ օրենքում, ՀՀ բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման մասին ՀՀ օրենքում, Ռազմական դրություն հայտարարելու համար հիմք ծառայած հանգամանքներից կամ դրանց հետևանքների վերացման գործողություններից տուժած ֆիզիկական անձանց կրած նյութական վնասները փոխհատուցելու և նրանց անհրաժեշտ օգնություն տրամադրելու կարգը սահմանելու մասին ՀՀ կառավարության 9 օգոստոսի 2007թ.-ի N 905-Ն որոշման մեջ, Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի ընթացքում ռազմական դրությամբ պայմանավորված խնդիրները լուծելու նպատակով օգտագործված ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց գույքը վերադարձնելու անհնարինության դեպքում օրինական տիրապետողին համարժեք փոխհատուցման տրամադրման կարգը, ժամկետները և չափը, ինչպես նաև ռազմական դրության իրավական ռեժիմի ընթացքում ռազմական դրությամբ պայմանավորված խնդիրները լուծելու նպատակով ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց գույքը վնասված վերադարձնելու կամ գույքի օգտագործման արդյունքում առաջացած բաց թողնված օգուտի դեպքերում օրինական

¹ <https://prwb.am/hy/2022/01/19/%d5%a4%d5%a1%d5%bf%d5%a1%d6%80%d5%a1%d5%b6%d5%b6-%d5%a1%d5%b6%d5%be%d5%a1%d5%be%d5%a5%d6%80-%d6%87-%d5%b8%d5%b9-%d5%ab%d6%80%d5%a1%d5%be%d5%a1%d5%b9%d5%a1%d6%83-%d5%a7-%d5%b3%d5%a1%d5%b6%d5%a1%d5%b9/>

տիրապետողին համարժեք փոխհատուցման տրամադրման կարգը, ժամկետները և չափը սահմանելու մասին ՀՀ կառավարության 6 մայիսի 2021թ.-ի N 736-Ն որոշման մեջ:

- **ՀՀ առողջապահության նախարարությանը, բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնողներին-** ենթաօրենսդրական և ներքին իրավական ակտերի մակարդակով (կանոնակարգեր, քաղաքականություններ) լրացուցիչ երաշխիքներ նախատեսել պացիենտների բժշկական օգնությունն ու սպասարկումը դադարեցնելու գործընթացում կոռուպցիան, շահերի բխումը, խտրականությունը բացառելու նպատակով:
- **ՀՀ առողջապահության նախարարությանը, բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնողներին-** պացիենտների բժշկական օգնությունն ու սպասարկումը դադարեցնելու դեպքում երաշխավորել այդ անձանց այլ բժշկական հաստատություն (ազատ մահճակալներ ունեցող) ուղեգրումը, բժշկական օգնության ու սպասարկման տրամադրումը:
- **ՀՀ առողջապահության նախարարությանը, ՀՀ պաշտպանության նախարարությանը և ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությանը-** ռազմական դրության հետևանքով տուժած անձանց բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու, հաշմանդամության կարգ ձեռք բերելու նպատակով անհրաժեշտ գործընթացները, փաստաթղթերի/տեղեկանքների տրամադրումը կազմակերպել արդյունավետ փոխհամագործակցության հիման վրա՝ էլեկտրոնային եղանակով, բացառելով հատկապես մարզաբնակ տուժած անձանց անհարկի ֆիզիկական անհարմարությունների պատճառումը և ժամկետների ձգձգումները:
- **ՀՀ առողջապահության նախարարությանը, ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարությանը-** ապահովել բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնողներին կահավորված և արտակարգ իրավիճակներին նախապատրաստված ապաստարաններով ապահովումը: Ըստ անհրաժեշտության ընդունել նոր իրավական ակտեր, փոփոխություններ և լրացումներ կատարել արտակարգ իրավիճակների և քաղաքացիական պաշտպանության ոլորտը կարգավորող օրենքներում և ենթաօրենսդրական ակտերում, օրինակ՝ Քաղաքացիական պաշտպանության մասին ՀՀ օրենքում, Արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության մասին ՀՀ օրենքում և այլն:
- **ՀՀ առողջապահության նախարարությանը-** բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնողների և բուժաշխատողների շարունակական մասնագիտական զարգացման գործընթացի շրջանակներում ներառել նաև արտակարգ և ռազմական դրությունների պայմաններում բժշկական օգնության և սպասարկման տրամադրման, պացիենտների դասակարգման վերաբերյալ թեմաներ՝ միջազգային լավագույն փորձի հաշվառմամբ:

Երևան, 2022թ.